

УДК 342.726-055.2:349.2(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/npnuola.v36.2025.2>

Н. В. Аніщук

ЗАЛУЧЕННЯ ЖІНОК ДО ЗДОБУТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗА ТРАДИЦІЙНО «ЧОЛОВІЧИМИ» ПРОФЕСІЯМИ В УКРАЇНІ: ГЕНДЕРНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Актуальність теми полягає у тому, що у зв'язку з російським вторгненням в Україну, для захисту суверенітету нашої держави, її незалежності та територіальної цілісності, було запроваджено мобілізацію чоловіків до армії. Це, у свою чергу, призвело до кадрового дефіциту, нестачі кваліфікованої робочої сили в Україні, особливо серед робітничих професій у сферах будівництва, транспорту та промисловості.

Між тим потреба у цих професіях, які традиційно вважалися «чоловічими», невинно зростає з огляду на щоденне руйнування інфраструктури України. З огляду на це, сьогодні вкрай важливо на державному рівні проводити роботу над зміною гендерних стереотипів, заохоченням та підтримкою жінок у «чоловічих» професіях. Зокрема, нестачу кадрів можна компенсувати через навчання жінок «чоловічим» професіям у закладах професійно-технічної освіти. Це вклад у відбудову України і водночас можливість для громадян нашої держави отримати високооплачувану професію, а отже фінансову стабільність.

Аналіз останніх досліджень вказує на те, що гендерна проблематика стає популярним науковим напрямком. Варто звернути увагу на праці науковців у гендерній сфері І. Андрусяк, О. Дашковської, Л. Кормич, М. Крочук, Н. Оніщенко, В. Теремецького та ін. Віддаючи належне сучасним вченим-гендеристам, слід зазначити, що дана проблема у комплексному вигляді не знайшла повного розкриття у науці гендерного права, що вказує на актуальність обраної теми.

Метою статті є розгляд проблеми залучення жінок до здобуття професійної кваліфікації за традиційно «чоловічими» професіями в Україні у гендерно-правовому аспекті. Для розкриття цієї мети поставлено такі завдання:

проаналізувати законодавче забезпечення гендерної рівності в Україні;
розкрити роль Постанови Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 №1302 «Про реалізацію експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені» на шляху забезпечення гендерної рівності в Україні;

дослідити основні проблеми у сфері працевлаштування, які призвели до залучення жінок до здобуття професійної кваліфікації за традиційно «чоловічими» професіями в Україні;

показати основні напрями реалізації гендерно-правової реформи у сфері залучення жінок до здобуття професійної кваліфікації за традиційно «чоловічими» професіями в Україні;

надати висновки та окреслити перспективи подальших досліджень обраної проблеми.

Виклад основного матеріалу. У незалежній Україні відповідно до Конституції України існує гендерна рівність. Ст. 24 Конституції України проголошує, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [2].

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 2005 р. Він став важливим на шляху досягнення гендерної рівності. Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [3].

Сьогодні в умовах кадрового дефіциту «чоловічих» професій жінки мають відіграти важливу роль в економічному відновленні країни. Останнім часом жінки починають освоювати професії, які традиційно вважались «чоловічими», наприклад, будівельні професії. Представниці слабкої статі, які раніше рідко обирали такі «чоловічі» галузі як виробництво, будівництво, транспорт та інші, зараз активно заповнюють цей вакуум. Вони вносять свій внесок у розвиток суспільства, збагачують галузь і сприяють інноваціям. Більше того, їхня економічна самодостатність рятує сім'ї та громади від бідності і сприяє довгостроковій стабільності [4].

Безумовно, гендерна трансформація ринку праці є вкрай важливим напрямком на шляху побудови українського суспільства із гендерною демократією. Підтримка жінок у виборі традиційно «чоловічих» професій, таких як, наприклад, будівництво, сприяє гендерній рівності; розвінчує гендерні стереотипи про жінку як «слабку статтю».

Важливого значення на шляху залучення жінок і дівчат до здобуття професійної кваліфікації за традиційно «чоловічими» професіями в Україні, набула Постанова Кабінету Міністрів України від 15.11. 2024 № 1302 «Про реалізацію експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені» [5]. Згідно до цієї Постанови Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Погодитися з пропозицією Міністерства економіки, Державного центру зайнятості стосовно реалізації протягом двох років з дня набрання чинності цією постановою експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені (далі – експериментальний проект).

2. Затвердити такі, що додаються:

Порядок реалізації експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені;

перелік професій для професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені.

3. Міністерству освіти і науки забезпечити формування, оновлення та розміщення на офіційному веб-сайті переліку закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які мають ліцензію на освітню діяльність, за професіями, які визначені у переліку професій для професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені, та інформування про результати роботи щокварталу до 10 числа наступного місяця Державного центру зайнятості.

4. Міністерству економіки за участю Державного центру зайнятості протягом двох місяців після завершення реалізації експериментального проекту подати за результатами його реалізації Кабінетові Міністрів України звіт та пропозиції щодо внесення відповідних змін до законодавчих актів [5].

Постанова №1302 набрала чинності з дня опублікування. Цю постанову було опубліковано в «Урядовому кур'єрі» від 19.11.2024 № 234. Отже, вона почала діяти – 19.11.2024 року.

Згідно з умовами проекту навчання жінок буде здійснюватися на замовлення роботодавця. Працедавець зобов'язується їх працевлаштувати після завершення навчання.

Серед професій, які жінки зможуть опанувати:
водійка трамвая, тролейбуса, навантажувача;
операторка верстатів з програмним керуванням;
фрезерувальниця;

майстерка з монтажу та обслуговування систем відновлювальної енергетики та інші [1].

Щоб замовити навчання, роботодавець має звернутись до центру зайнятості. Фахівчиня зможе обрати заклад освіти самостійно з переліку закладів, які здійснюють навчання за професією. Центр зайнятості здійснює оплату навчання в розмірі не більше 10 прожиткових мінімумів для працездатних осіб (станом на сьогодні – 30 280 грн), в разі якщо вартість навчання перевищує цей розмір, різницю може сплатити роботодавець або учасниця проекту [1].

Отже, останнім часом із боку держави запроваджуються програми перекваліфікації жінок. Так, у першому півріччі 2024-го в Державній службі зайнятості навчалися 20 тисяч жінок. Із них 84 – за умовно «чоловічими» професіями: монтерки кабельного виробництва, верстатниці деревообробних верстатів, операторки на автоматичних лініях, машиністки насосних установок та вивантажувачки вогнетривких матеріалів із печей [6].

Ще вісім тисяч жінок отримали ваучери на навчання. Із них 147 українок планують стати трактористками, плиточницями, слюсарками, електрогазозварницями, монтажницями систем утеплення будівель, водійками навантажувачів і електромонтерками [6].

Машиністів електропоїздів, електромеханіків, токарів і слюсарів гостро не вистачає Київській підземці. Наразі на підприємстві відкрито понад 100 вакансій машиністів і 180 вакансій слюсарів. Загалом столичний метрополітен має 16% вакантних посад, тоді як наприкінці 2022 року було

10%. Причинами росту вважають міграцію, специфіку професій і мобілізацію. Водночас у метрополітені відмовилися назвати відсоток заброньованих співробітників: інформація має гриф «для службового користування» [6]. Проблему браку кадрів у метро сподіваються вирішити завдяки власним курсам. Наразі в групі разом із хлопцями навчається дівчина, при успішній здачі іспитів вона стане машиністкою електропотягу. Метрополітен уже запровадив курси машиністів і машиністок [6].

В «Укренерго» жінки працюють інженерками, електромонтерками, електрослюсарками та диспетчерками підстанцій. Утім, у компанії зазначають, що так було і до повномасштабного вторгнення, тож підприємство не має потреби перебудовувати технологічні процеси. Браку кадрів в «Укренерго» немає: при загальній кількості штатних співробітників 8 000 людей, вакантними є лише 2,1% посад. Це стратегічне підприємство, тож 100% військовозобов'язаних робітників заброньовані від мобілізації [6].

Отже, нестача кадрів через війну й мобілізацію позначилася на ринку праці, тож сучасні працедавці готові навчати представниць «слабкої статі» й працевлаштовувати їх на посади, які ще кілька років тому вважалися «чоловічими». Враховуючи складну ситуацію в Україні, що склалася на ринку праці, останнім часом в нашій державі впроваджуються гендерні реформи в професійно-технічних училищах з метою залучення жінок та дівчат до опанування «не жіночих» професій. Так, наприклад, у 2024 р. у вищому професійному училищі Ромнів, районного центра Сумської області, гендерний бум: на будівельні професії вступило 22 дівчини. Серед них монтажниці санітарно-технічних систем і устаткування, плиточниці-лицювальниці і зварниці. Щодо працевлаштування дівчат, то труднощів теж немає. Учениці на останніх курсах вже знають свої місця праці. Адже монтажник санітарно-технічних систем і устаткування, зварник, маляр, штукатур, облицювальник-плиточник – дуже затребувані на ринку праці напрями [4].

Одеський центр професійно-технічної освіти, ще один заклад проекту EdUP, який може похвалитися великою кількістю дівчат у будівельних професіях. У 2024 р. усього їх 40, першокурсниць серед них – 17. 16 дівчат навчаються на облицювальниць-плиточниць і монтажниць гіпсокартонних конструкцій. Одна дівчина вступила на монтажницю санітарно-технічних систем і устаткування [4].

Велика кількість дівчат у професіях, які вважалися «чоловічими» вже не дивує. Адже з розвитком сучасних технологій, завдяки новітньому обладнанню і матеріалам аспект фізично важкої праці – у минулому. Наприклад, заклади професійної освіти у Ромнах і Одесі – не поодинокі приклади в Україні. Дівчата: зварниці, монтажниці сантехсистем і устаткування, облицювальниці-плиточниці є й в інших закладах-учасниках проекту EdUP. У 2024 р. на ці будівельні професії усього вступило 119 учениць [4].

Висновки. Таким чином, останнім часом у незалежній Україні здійснюються гендерно-правові реформи у сфері освоєння жінками професій, які традиційно вважалися «чоловічими». Жінки в умовах війни ідуть працювати на суто «чоловічі» раніше посади, утримують родини, поки чоловіки захищають Україну у війську. Позитивним є те, що уряд у 2024 р.

запустив важливий проект з навчання за державний кошт жінок професіям, в яких традиційно домінували чоловіки. Відтепер жінки зможуть опанувати різноманітні професії та працевлаштуватись в сферах, що традиційно вважалися «чоловічими». Рішення ухвалив Кабінет Міністрів України 15 листопада 2024 р. Кабінет Міністрів України постановою від 15.11. 2024 № 1302 «Про реалізацію експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені». Безумовно, ця реформа стала важливим кроком на шляху забезпечення рівноправ'я жінок і чоловіків. Отже, як уявляється, в подальшому науковцям потрібно сконцентрувати увагу на вивченні зарубіжного досвіду з обраної проблеми, що має стати перспективою подальших гендерно-правових досліджень в Україні.

Література

1. Влада стимулює жінок освоювати «чоловічі» професії – діє Постанова Кабміну. URL: <https://kadroland.com/news/3011-uryad-stimulyuje-zinok-osvoyuvati-colovici-profesiyy?page=50>
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 8 вересня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. ст. 561.
4. Посилення ролі жінок шляхом професійної освіти. URL: https://www.edup.org.ua/women_in_vet/
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.11. 2024 №1302 «Про реалізацію експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1302-2024-%D0%BF#Text>
6. Шульга Аліна. Війна відкрила жінкам двері в світ чоловічих професій. Чи врятує це економіку? URL: <https://osvita.nakypilo.ua/zaluchennia-zhinok-do-cholovichykh-profesii/>

Анотація

Аніщук Н. В. Залучення жінок до здобуття професійної кваліфікації за традиційно «чоловічими» професіями в Україні: гендерно-правовий аспект. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню проблеми залучення жінок до здобуття професійної кваліфікації за традиційно «чоловічими» професіями в Україні у гендерно-правовому аспекті. Підкреслюється, що мобілізація чоловіків до армії для захисту України від російських загарбників призвела до дефіциту кваліфікованої робочої сили в Україні. У зв'язку з цим виникла проблема залучення жінок до здобуття професійної кваліфікації за традиційно «чоловічими» професіями в Україні.

Наголошується на тому, що підтримка жінок у виборі традиційно «чоловічих» професій сприяє гендерній рівності; розвінчує усталені норми і стереотипи щодо того, які ролі вони можуть виконувати у суспільстві, відкриває шлях до забезпечення рівних можливостей на ринку праці.

Основну увагу приділено аналізу Постанові Кабінету Міністрів України 15 листопада 2024 р. №1302 «Про реалізацію експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені». Зазначається, що ця постанова стала важливим кроком на шляху забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Цей документ затвердив, по-перше, Порядок реалізації експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені та, по-друге, Перелік професій для професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені.

Особливу увагу приділено гендерним реформам у професійно-технічних училищах, які останнім часом взяли курс на підготовку жінок до здобуття професійної кваліфікації за традиційно «чоловічими» професіями в Україні.

Робиться висновок про те, що останнім часом у незалежній Україні обрано курс на впровадження гендерно-правових реформ у сфері освоєння жінками «чоловічих» професій. Зокрема, уряд у 2024 р. запустив важливий проект з навчання за державний кошт жінок професіям, в яких традиційно домінували чоловіки. Відтепер жінки зможуть опанувати різні професії та працевлаштуватись в тих сферах, що традиційно вважалися «чоловічими».

Ключові слова: право, гендерна рівність, жінки, «чоловічі професії», професійне навчання жінок, експериментальний проект.

Summary

Anishchuk N. V. Involvement of women in professional qualification in traditionally “men’s” professions in Ukraine: gender-legal aspect. – Article.

The article is devoted to the study of the problem of involvement of women in professional qualification in traditionally “male” professions in Ukraine in the gender-legal aspect. It is emphasized that the mobilization of men to the army to protect Ukraine from Russian invaders has led to a shortage of skilled labor in Ukraine. In this regard, there was a problem of involvement of women in professional qualification in traditionally “men’s” professions in Ukraine.

It is emphasized that the support of women in the choice of traditionally «men’s» professions contributes to gender equality; developing established norms and stereotypes as to what roles they can play in society, opens the way to ensure equal opportunities in the labor market.

The main attention was paid to the Analysis of the Cabinet of Ministers of Ukraine on November 15, 2024 No. 1324 “On the implementation of an experimental project for the organization of professional training of women for employment in areas where they were traditionally not enough”. It is noted that this resolution has become an important step in ensuring equal rights and opportunities for women and men. This document approved, firstly, the procedure for implementing an experimental project for the organization of vocational training of women for employment in areas where they were traditionally insufficiently presented and, secondly, a list of professions for vocational training for women for employment in areas where they were traditionally not enough presented.

Particular attention has been paid to gender reforms in vocational schools, which have recently taken a course for the preparation of women for professional qualification in traditionally «men’s» professions in Ukraine. It is concluded that in an independent Ukraine a course for the implementation of gender-legal reforms in the field of development of «male» professions has been chosen in independent Ukraine. In particular, the government in 2024 launched an important project for the public expense of women to professions that traditionally dominated men. From now on, women will be able to master different professions and find employment in those areas that have traditionally been considered «masculine».

Key words: law, gender equality, women, “men’s” professions, professional training of women, experimental project.